

Planet, en Boeing 707 med en stor orangegul sol målad på den höga stjärtenan, hade lagt sig stadigt på 10 000 meters höjd i riktning mot sydöst. Det befann sig nu någonstans över Ukraina, och sedan kommersen med cigaretter, parfym och spritvaror avtynat utbreddes sig ett stilla lugn bland charterpassagerarna. I stolen bredvid mig hade Peter fallit i sömn; då och då kom en lätt snarkning som knappt hördes genom brusets från ventilations-systemet och de tre jetmotorerna.

Han och Lou hade anlänt direkt till Bromma från den pågående ockupationen av kårhuset på Holländargatan. De hade inte fått en blund i ögonen på hela natten och var uppfyllda av de dramatiska händelserna i studentvärlden, tumultet, talen, trängseln i det överfyllda kårhuset. Det är början till en revolution! förklarade Peter med entusiasmen och tröttheten hettande i kinderna.

Efter två starter och två stigningar – den andra och brantaste från Bulltofta – hade ett visst lugn kommit också mig till del. Av princip och oresonlig flygmotvilja hade jag lyckats hålla mig undan från allt vad flyg hette. Människan hör hemma på land och borde som resenär inte behöva ha med andra element än jord och vatten att göra, menade jag. Bara en extraordinär orsak

med att studenter ockuperade sitt eget kårhus? På vår nordliga utpost måste vi använda subtilare metoder, argument, envishet, lirkanden, finurlighet, om vi ville åstadkomma några förändringar.

Peter gav mig en misstänksam och något nedlåtande blick. Han uppgav snart sina försök att förklara den enligt honom redan påbörjade revolutionens orsaker, nödvändighet och troliga strategi. Och somnade.

Hans ord sjönk ändå in i mig och skulle så småningom bidra till att ändra mina tankebanor. Men det anade jag förstas inte. Jag visste inte heller att just den här resan innebar början till en svår personlig brytningsperiod, en *rite de passage* som skulle utsträckas till nästan ett decennium av mitt liv. Det enda jag visste där jag satt nedsjunken i flygplatsfåtöljen bredvid Peter och kände lugnet återkomma, det var att ett svårt och tungt akademiskt halvår nu var till ända.

Direkt från ett intensivt och inte helt avslutat villabygge hade jag kastats in i rollen som tillförordnad professor med allt vad det innebar av inrutad akademisk undervisning på hög nivå. Den länge planerade föreläsningsserien om Gunnar Ekelöfs tidiga lyrik hade jag lyckats slutföra, men inte utan vända

hustru tillfälligt hade övertagit det nödvändiga vakandet, avled han i sin säng under ikonerna. Fyra dagar därefter höll jag den sista föreläsningen, mot slutet helt utan manus, känslomässigt svårt medtagen. Döden hade förändrat honom så brutalt, innan den tog honom.

Några dagar senare erinrade jag i brev till Ingrid Ekelöf om Verner von Heidenstams begravning av sin fars aska i Vätterns vågor, likaså om Gunnars ord i en dikt som jag läst i en tidning tolv år tidigare. Den hade då gjort starkt intryck på mig:

*Stäng inte in mig i graven
res ingen sten,
jag vill kastas i havet
utan kanonkula, utan fana...
Nej, jag vill först i elden, min aska
är det som vill bli kastad i havet
(--)*

Den tanken, det önskemålet, hade följt honom genom åren och satt spår i många dikter. Omformad hade den fått plats i *En Mölna-Elegi* i avsnittet som utmynnar i passagen om den på bålbrända Mme de Brinvilliers, vars aska skingrades av vinden så att åskådarna kom att inandas en del av den.

Hur var det Heidenstam hade skildrat den högtidliga akten på Vättern 1898?

Reidar Ekner/Åter till elementen

hade kunnat få mig att för första gången sätta mig i ett flygplan. Beslutet hade av just den orsaken varit lätt, men kroppen gjorde ändå motstånd: långt efter det att planet nått full höjd kändes flygrädslan som ett otäckt pulserande nystan i mellangärdet.

Motsättningen mellan studenterna och de akademiska lärarna hade varit under uppsegling under en längre tid. Jag hade upplevt kraven på insyn och medinflytande i beslutsprocesserna som rättmätiga, och de akademiska kollegernas upprörda reaktioner hade kommit som en fullständig överraskning. Konservatismen kröp fram i huden på dem och kom den att stelna till ett läderpansar. Otrevliga scener utspelades på institutionernas sammanträden, ja ända upp i fakulteten. Högt uppsatta akademiska lärare fick vredesutbrott och utsatte studenterna för tillmälen.

Men fast jag i många stycken tagit parti för studenterna hade jag svårt att se situationen med Peters ungdomligt glödande trovissitet. Stockholm var trots allt inget Paris, barrikadstrider skulle inte ha lett till någonting vare sig 1789, 1830 eller 1871. De skulle vara lika meningslösa nu, den idealistiska vänstervåren 1968. Och vad var vitsen

en berättelse om begravningen

Gunnar Ekelöf var sedan många år min nära vän, och det hade sedan nyåret – alltså 1967/68 – stått klart för mig att strålbehandlingen av hans strupcancer inte hade varit framgångsrik. De metastaser som uppträtt i hans ena kind och det övre vänstra bröstpartiet hade inte gått att hejda. Medan jag höll kontakt genom både täta telefonsamtal och besök, skrev jag under tids- och nervpress de sista föreläsningarna.

Den 9 mars tittade jag in som hastigast i Sigtuna för att överlämna en liten gåva, en taktill. Men Gunnar halvsvett i sängen utmattad och utmärkt, så om-töcknad av smärtor och smärtstillande opiatier att han inte förmådde tala – jag kunde inte avgöra om han kände igen mig.

Det var sista gången jag såg honom. En vecka senare, på småtimmarna den 16 när min sjuksköterskeutbildade

”För fulla segel stucko vi ut mellan skären på öppna sjön och då jag öppnade kapseln, sväfvade askan som ett gult moln upp mot soln, medan de tyngre benskärfvorna sjönko i vattnet.” Heidenstam återkom till händelsen i den gripande ”Ensam på sjön”, dikten som börjar: ”Här ligga de mörka vatten / där min faders aska jag strödde”...

Också Gunnar Ekelöf kremerades.

En dag i slutet av april frågade Ingrid Ekelöf om jag kunde tänka mig att följa med på en sista återresa med Gunnar till det Medelhav som han älskade. Till sammans med henne, dottern Suzanne, Nun Ekelöf, en systerson till dem båda samt dennes fästmo.

Jovisst ville jag.

På morgonen den 27 maj träffades vi i incheckningshallen på Bromma flygplats, Ingrid med handen hårt knuten kring handtaget till en resebag, Peter och Lou komna i sista stund från kårhusockupationen. En morgonsur flygplatstjänsteman ställde till med ett intermezzo: eftersom Ingrids bag vägde betydligt mer än de 3 kg som var tillåtna för handbagage, krävde han att hon skulle lämna den ifrån sig för pollettering. Hennes vädjanden och till sist sanningsenliga förklaring vad bagen

innehöll hade ingen som helst verkan. Den skulle polletteras! Hastigt kom jag på att min bag faktiskt innehöll bara en kamera och lite reselektyr. Jag stoppade snabbt böckerna i fickorna och hängde kameran över axeln. Här! Ingrid reagerade genast, lyfte urnan ur den tunga resebagen och sänkte den i min i stället. Tjänstemannen lät sig därmed nöja, grymtade missnöjt men släppte oss igenom.

Och där vilade urnan tills vi uppnått slutmålet för vår resa.

Men resan innebar för Ingrid inte enbart ett avsked utan lika mycket en erinringsfärd, en varierad repetition av en kulmen på hennes och hennes makes livsresa. När planet tog mark på Istanbuls flygplats landade det också i det Istanbul som Gunnar upplevde så starkt. Som i trance skrev han där, efter att en dag ha besökt ett par bysantinska kyrkor, den första sviten av de sånger som nu inleder *Diwan över Fursten av Emgión*, den första delen av divantrilogin, hans sena mästerverk. Hon ville dela med sig av vad hon och hennes make upplevt tillsammans, inte bara själv erinra sig det.

Vi blev därför kvar en vecka i Istanbul, ströövade i basarerna, lyssnade till vattenförsäljarnas rop, åt grillad svärdfisk på ett gunnade trädäck under Galatabron, for med en liten motorfärja över Gyllene Hornets smutsiga vattenyta till den stadsdel inte långt från Vlachernepalatset där den svarta madonnans kapell med vattenkällan ligger. Vi tände var sitt ljus framför ikonerna som är bara två svarta fläckar omgivna av silver, en för madonnans och en för Jesusbarnets ansikte. Men det var inte för dem utan för Gunnar som vi tände våra ljus.

*Runt kring bilden
själva metallen sönderkysst
Under metallen
den svarta bilden sönderkysst
Mörker, o mörker
sönderkysst
Mörker i våra ögon
sönderkysst*

(---)

Vi stod också under Hagia Sofias mäktiga valv och letade med blickarna efter ärkeängeln som sökt Gunnar på nätterna, väckt honom med så många dikter, och vi såg en magdanserska uppträda för publik i en sal i källaren på hotellet, som på natten bytte till en karaktär som inte skulle ha tålt klart dagsljus. Med Nun letade jag mig till avsides bysantinska kyrkor och turkiska moskéer med ett inre som genomlysta undervattensgrottor. Vi såg också, utanför Mikrinah Camii, en grönklädd kista. På återvägen under de höga mu-

rarna längs Marmarasjön – bostäder klängde på dem som skatbon – berättade Nun om sitt och Gunnars tidiga möte, hur de som vinddrivna med var sin Paristid bakom sig hade funnit varandra under kriget och etablerat ett kamrätaktenskap.

Den tredje juni flög vi alla sex – som fåglar bärande ett guldägg med näbbarna – till Izmir på den asiatiska sidan, dock för säkerhets skull i buken på en Vickers Viscount, förd av en turkisk pilot som tog ner planet som en smekning.

Och Asiens jord mötte hård av asfalt min fot, och hettan blåste däröver syrefattigt likt utblåsningen från en jetmotor.

Medan vi tre medresenärer tog in på ett mindre hotell nära hamnen och fiskmarknaden, etablerade sig de tre Ekelöf

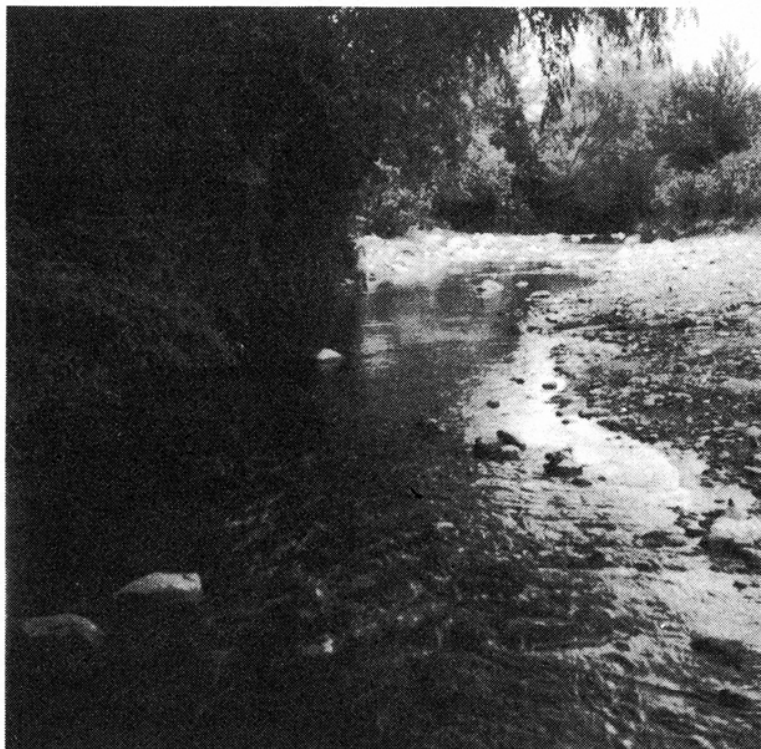
En samovar eldad med träkol ställdes på bordet och vi fyllde de små glasen med doftande thé. Omkring oss i skymning- en satt turkar stillsamt mediterande och drog då och då ett bloss på sin nargileh, vattenpipan.

Ingrid hade låtit förstå att hennes avsikt var att strö Gunnars aska i Sardes. Varför just där? Uppe i bergen? undrade jag. Jo, för det var en så vacker plats. Gunnar hade varit i dålig kondition i Smyrna, de hade fått uppskjuta hemresan för den skull. Men de hade ändå gjort ett par utflykter, bland annat till Efesos och Sardes. Han hade varit så lycklig den dagen de var i Sardes!

– När far vi?

– Redan i morgon bitti, jag har beställt en minibuss.

Sent på kvällen ringer det på min hotelltelefon. Det är Ingrid – hon har

Pakalios, den guldförande

på det nya, sant grandiosa Hotell Efes, som kunde skryta med en magnifik swimmingpool ute i trädgården innanför höga kvartersmurar som höll tiggarna borta. I entréhallen kunde man beskåda till och med en kopia i full skala av efesiernas Diana, gudamodern med de många brösten. När jag granskade henne på några decimeters håll upptäckte jag att hennes midja var övermålad av små bin skulpterade i naturlig storlek. Bidrottning – moder till många, till alla!

Efter individuella strövtåg och andra förhävanden återförenades vi mot kvällen och sökte oss ner till Konak, den öppna platsen längs hamnen. Vid ett av strandkaféerna hade Ingrid och Gunnar suttit och tittat på båtar. Men det var stängt och vi fick välja ett annat.

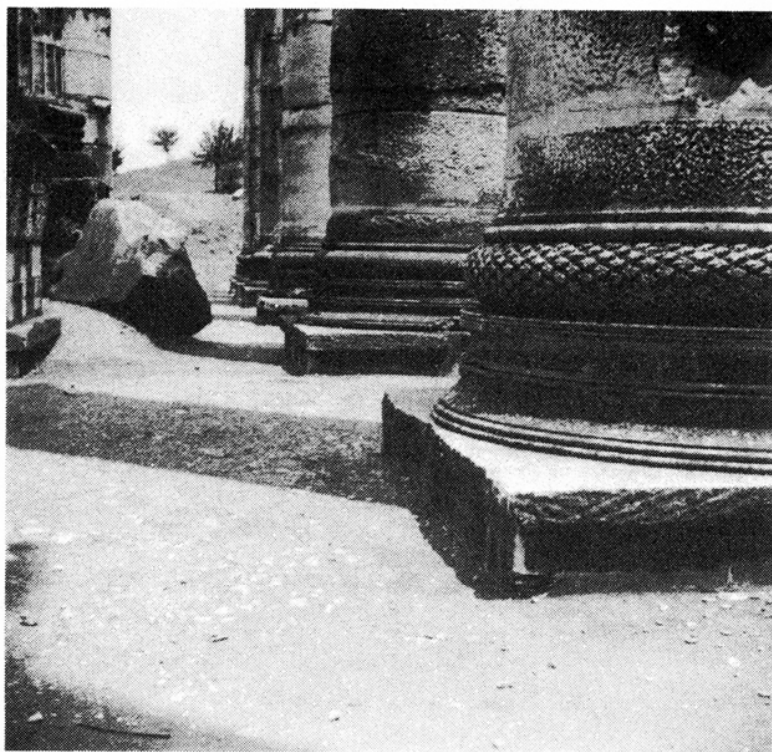
först nu tittat närmare på urnan och då funnit att locket är fastsatt med två nitlar som inte går att få upp. Vad ska jag göra? frågar hon.

Snabbt tar jag mig över till Hotell Efes, far högt upp med hissen och knackar på. Ett ögonkast säger mig att det inte går att öppna urnan utan avbitartång och mejsel. Men var få tag i verktyg så här dags?

Portieren på mitt hotell skakar på huvudet. Tidigast i morgon bitti efter klockan åtta. – Men då har ju bussen redan åkt!

Tidigt nästa morgon beger jag mig ut, försedd med en på turkiska skriven lapp som förklarar vad jag behöver låna. Jag hoppas på en bilverkstad som jag sett i närheten. Jo, arbetarna där är tillmötesgående och lånar mig vad jag

Sardes

behöver, och jag skyndar i väg till Hotell Efes.

I det ekelöfska rummet slår jag mig ner på golvet med urnan mellan knäna.

Efter en nära anhörigs eller kär väns död sjunker man som i ett djupt och tyst hål. Rör sig i ett segt mörker av avstånd. Men efter en tid ljusnar det, man trevar sig ut i dagsljuset och sträcker sig efter världen igen, grips rentav av verklighetsfeber. Så hade det gått med mig under veckan i Istanbul. Intrycken hade svämmat över mig, och det hade hjälpt

mig att bättre förstå den inspirationsvåg som Gunnar gripits av den tidiga våren 1965.

Också i mig hade embryon till "turkiska" dikter uppstått.

Men sorgen och saknaden brukar komma tillbaka, som en reaktion. Med tången nöj jag nu bort den ena niten – och drog häftigt efter andan. Oron över det absurda, praktiskt-tekniska problemet var som bortblåst. Rakt genom kroppen blev jag i stället medveten om det uppenbara: att här satt jag med de

jordiska kvarlevorna efter en kär vän mellan mina hårt hoptryckta knän. En underbar och omtänksam människa som de sista åtta åren varit både min och min familjs närmaste umgängesvän och som vi tidvis haft nästan daglig kontakt med. Men han var ju inte bara en vän, han var ju samtidigt Gunnar Ekelöf, Sveriges störste diktare i modern tid efter Strindberg, en poet som skulle överleva oss alla i många generationer.

Det var en hisnande känsla, ett ögonblick av högtid balanserande som på en svärdsspets.

På nytt drog jag efter andan, pressande udden på en fickkniv mellan locket och kanten och vidgade springan tills det gick att föra in mejseln. Med dess hjälp gick det att sedan kränga av locket och föra det åt sidan. Den andra niten fick för säkerhets skull sitta kvar.

Kunde det finnas något *inre* förvaringskärl? Nej, genom öppningen syntes bara ett litet papper, och under det – aska. Grå aska med några benskrävor överst. Till två tredjedelar av urnans rymd.

Det kändes som ett oerhört intrång, ett helgerån. ("Klenod, som brusar av det sköna bruset! / Är jag då värd att väga dig i handen?") Men tiden har förändrat det – ögonblicket skimrar i minnet.

Det blev återigen en het dag. Blåsten fläkte in genom de öppna bifönstren och for runt i de fyra kvinnornas hår. Ingrid hade en tropikhjälmliknande liten hatt på sig och var medveten om att hon såg lustig ut i den, något som hon försökte stryka under med komiska miner. Men hon lyckades dåligt – det var tydligt att hon inte hade långt till tårarna.

På den torra Hermostälten rensade lantarbetare kring de späda tobaksplantorna. Från söder närmade sig de höga bergen landsvägen, och där de mötte den svängde vi in mot den lilla landsortshålan Sart, inte stort mer än en by, och var snart framme vid ruinerna av det antika Sardes. Alexander den store hade låtit uppföra det Artemistempel, vars imponerande fundament och magnifika kolonnbaser fortfarande finns kvar, på platsen för ett äldre Artemistempel. Detta i sin tur hade ersatt ett tidigare befintligt som varit ägnat Kybele, Den Stora Modern, vars kult i de här trakterna sträcker sig längre tillbaka än det finns skrivna vittnesbörd. Någonstans längs vägen: en i klippan uthuggen bild av Den Stora Modern, med dragen utsuddade till anonymitet av årtusendens droppande fukt, kringblåst sand och jord.

På vägen mot Sardes

"Två höga kolonner av Artemis tempel."

*Hon säger mig vad hon ser
grottor, rasade murar på bergen
en bild i berget
Jag vet inte av vem
uthuggen av vilka
(---)*

Platsen är mycket vacker. Där den ligger i en eroderad öppning mellan bergens sista utlöpare mot slätten äger den en dramatisk skönhet som de antika arkitekterna förmått utnyttja. Templet har placerats på en låg avsats med front mot en liten bergsflod, Paktolos, och de enda två kolonner som fortfarande står upprätta avtecknar sig mot den över-sinnligt ljusblå himlen och de röd-violetta klipporna bakom. Längs den nu på försommaren devis torrlagda flodbädden utbreder sig ett stråk av frodig grönska med träd och buskar över-sållade av stora blomklasar som hänger ned mot vattnet där mittfåran gör en bukt in mot den motsatta stranden. Och längre bort längs flodkröken mot bergen står en frans av smala popplar:

*Asiens popplar
står längs floderna
tunna som 9 års flickor
med hår som gröna
slöjor står de raka
längs Asiens floder
kantar i tunna böljande rader
bäddarna av de guldförande
av de törstsläckande
som om de väntade
(---)*

Trots den ihållande torkan är vattnet rikligt och klart. Det är gott att dricka och har en kylig smak av fjärran snö-klädda berg. Man vill gärna föreställa sig Ekelöfs andliga hemtrakt, det Emgion han till en början på lek gjorde till sitt diktade furstendöme, beläget någonstans bland dessa berg som sträcker sig mot horisonten. Så här kan det ha sett ut – kargt, men doftande.

På stenfoten till en av de väldiga kolonnbaserna där uppe tycker jag mig se honom sitta, men när jag kommer dit är platsen tom. Det måste ha varit ett minne från ett amatörfotografi taget tre år tidigare. Men baserna är påtagligt närvarande, smyckade med huggna kransar av sinnrikt flätade löv.

Om de båda stående kolonnerna skrev han en vacker dikt, ett sidostycke till divanen:

(---)

*Det sägs att den ena kolonnen är Rätt
och den andra Orätt
Jag har gått mellan båda
ledd av min Genius bland anemoner
och markens låga liljor*

*Jag kände ingenting
av dessa kolonnens Rätt eller Orätt
De störtade inte samman över mig
Jag trodde inte på någon av dem
ivefödd, mitt emellan Ont och Gott
och tro och tvivel
Ingen tog mig, ingen lämnade mig
Jag var hos Dig, ensam*

Vem är det Du han här vänder sig till? Den älskade? Den älskade som representant för Modern? Artemis-Diana? Eller Artemis som täcknamn för Den Stora Modern, hon som är moder till alla? Många sena dikter av honom tyder på att det sista alternativet är den mest adekvata läsningen.

Vi lämnar tillfälligt Ingrid, Nun och Suzanne som tillsammans vandrar ner mot flödet och avskedstagandets stillhet. Vi tre andra tar oss tillbaka ett stycke mot byn och platsen för det antika handels- och kulturcentrum som legat i templets närhet. Man håller på att gräva ut och delvis rekonstruera torget och ett gymnasium. Stora stenblock lyfts på plats och under täldukar till skydd mot solen arbetar stenhuggare med ornamenteringsarbeten som påminner om basernas reliefer och kapitälens voluter. Jag får låna en mejsl för att pröva. I jämförelse med den svenska graniten är den här stenarten mjuk och lättarbetad. Man måste verkligen vara lätt på hand.

En pojke vinkar förstulet ett stycke bort. Han lurar sedan på mig ett stort bysantinskt mynt, som jag strax inser är förfalskat. Men han har lagt till ett litet silverstycke som visar sig vara gammalt och äkta.

Vi strövar tillbaka över slutningen, Peter och jag några steg efter Lou vars långa mörka hår avtecknar sig skarpt mot hennes vita kläder. Hon är smidig och vacker, en levande Diana. Peters kärlek är ung och ny – det är för honom hon rör sig. Var och en har också sin egen resa!

Framför buskarna vid stranden upptäcker vi en ivrigt parlamentärerande grupp. En kringvandrande försäljare av antika småfynd har hittat de tre sörjande kvinnorna som han utan större besvär övertalar att låta hans lilla lager. Ingrid tillhandlar sig en liten vas formad som en tårflaska. Efter hemkomsten skall hon låta den stå i Gunnars, så småningom hennes eget arbetsrum i Sigtunahemmet. Där står den under åren som kommer med en ständigt förnyad blomma.

Medan det vänliga ackorderandet pågår fortsätter jag ned till floden. Vattnet rinner livligt som i en bäck, i

små virvlar och vågrörelser. Från den punkt där jag står flyter ett först smalt och sedan allt bredare stråk av grått töcken bort med det klara vattnet.

Gunnars aska, och den blandas nu med vattnet sedan det lättaste av den spritts med de svaga vindarna upp i luften och över stranden. Den flyter bort, åt höger och mot norr mellan stränderna som är kantade av grönska och röda buskblommor. (En turkisk student antecknade sedan deras namn åt mig, *sakran* menade han att de hette.) Vid de båda utskjutande stenarna där askstråket börjar har någon av kvinnorna lagt en blommande gren.

Paktolos – ”den guldförande”. En kung här hette Krösus; han lät prägla de första guldmynnten. Av vad den lilla floden fört med sig hade han blivit rik som guld och gjort sig till härskare över hela Lydien. Det var före Alexanders tid. Men hans rike föll för perserna, ett öde som kungens enligt ryktet omätliga rikedomar inte hade kunnat köpa honom fri ifrån.

Paktolos – den askförande. I dag, en dag i vår egen tid, för den bort askan efter en unikt utrustad människa som ur sitt inre hämtat ett poetiskt guld som gjort värdelöst allt tyngande guld, en språkets och erfarenheternas alkemist som förbränts av den skapareld han föddes till.

Men vart rinner den askförande floden?

Spetsen på ett grässtrå får leta sig fram i kartans tunna blå linjesystem. Den fina linjen möter strax en grövre, från öster kommande, som fortsätter västerut över slätten. Det är Hermos, floden som numera bär också ett turkiskt namn, och som mynnar nära Smyrnabuktens breda öppning mot Egeiska havet strax söder om Lesbos, en gång skaldinnan Sapphos' ö. Hon som låg ensam medan natten förgick.

Sakta har alltså det som är kvar av honom förts, och förs allttjämt av det rinnande vattnet stycke för stycke ut i det Medelhav som betytt så mycket för honom – i hans föreställningsvärld, som verklighet och som myt. Och på samma sätt, *de sorte que nous les respirerons*, sprider sig också *det andra* som finns kvar av honom – de till dikt förvandlade tankarna, känslorna, drömmarna – i det andliga hav som vi alla är en del av. När helst vi vill:

*(---) min aska
är det som vill bli kastad i havet,
så att det lättaste av mig vilar
i stratosfären,
så att det tyngsta sjunker till botten,
medan det halvtunga ligger
i var mans trädgård
(---)*